

FELSEFE DÜNYASI

2011/1 Sayı: 53 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Ahmet İNAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Prof. Dr. İsmail KÖZ
Prof. Dr. Sait REÇBER
Prof. Dr. Erdal CENGİZ
Yard. Doç. Dr. Fulya BAYRAKTAR

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

PK 21 Yenışehir/Ankara
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

Fiyatı: 20 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

WITTGENSTEİN'İN İKİNCİ DÖNEM DİL GÖRÜŞÜ VE ETKİLERİ

Metin Becermen*

...Wittgenstein'in yirminci yüzyıl düşünürleri arasındaki şöhretini geçse-bilen yok. Bir deha olduğuna kimse karşı çıkmıyor; felsefi kanonun bir parçası oldu. 1998'de profesyonel filozoflardan oluşan bir heyet onu bu alana en büyük katkıda bulunanlar arasında, Aristoteles, Platon, Kant ve Nietzsche'nin ardından beşinci sıraya yerleştirdi; Hume'la Descartes'ı geride bırakmıştı. Dostları ve takipçilerinde gayet bariz olan o göz ışıltısı sonraki nesillere de aktarıldı; Tora'dan irfan alan Talmud alimleri gibi metinlerini ezberlediler.

Tuhaftır, entelektüel mirası da yazılarının çoğu gibi muğlak kalmıştır; bu mirasın tözü, tıplı felsefi beyanlarının anlamı gibi kolay kolay kavranamaz. En acımasız eleştirmenleri yarattığı etkinin de felsefe çözümlemesine benzediğini söylerler. Felsefe dünyasından bir kasırğa gibi geçti ama onun ardından her şey yerli yerine oturdu.

Wittgenstein'in Maşası s. 244
D. Edmons-J. Eidinow

Giriş

Felsefe tarihinde birçok filozof, kendi düşünce serüvenleri içerisinde, farklı dönemlere ayrılarak ele alınmaktadırlar. Bu filozoflardan birisi de Ludwig Wittgenstein'dir. Wittgenstein, her biri kendi çapında önemli etkiler yapan iki döneme ayrılmaktadır. İlk dönemi karakterize eden eser *Tractatus*'tur. İkinci dönemin temel yapıtı ise –her ne kadar farklı eserleri bulunsada-, bu döneme ait düşüncelerini derli-toplu olarak bir araya getirdiği, *Felsefi Soruşturmalar*'dır.

W. Stegmüller, Wittgenstein'in *Tractatus* dönemini “Dilin Mozaik Kuramı”, “ikinci dönemi”ni ise “Dilin Satranç Kuramı” olarak adlandırır. Benzetme, birinci dönemde dilsel işaretlerin mozaik resimlerdeki taşlar gibi belirli ve sabit oluşuna, ikinci dönemde sözlerin kullanımının satranç oyunundaki gibi kurala uygun hareketlerine gönderme yapar (Soykan 1995:13).

Tractatus, açık bir amacı olan ve bu amaca ulaşmak isteyen, süreklilik arz eden bir incelemedir. Dilin yapısının ve sınırlarının belirlenebilmesi için onun doğası açığa çıkartılmalı ve betimlenmelidir. Dilin yapısı ve sınırları üzerine aynı ilgi *Felsefi Soruşturmalar*'da da devam eder. Ancak, burada, yapı ve sınırlar artık tek bir kapsayıcı kuramdan çıkarsanmamakta, bunun yerine birbirleriyle

* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Dr.

ilişkili bir dilsel malzeme yığınının parça parça sökülmeindedirler. Sonuç, geniş kapsamlı bir genelleme içermeyen ve kategorik bildirimleri göze çarpacak ölçüde az olan, yeni bir felsefi yapıt türüdür. Bu, okuyucuyu diyaloga katılmaya çağıran bir biçimde diyalektik olarak sunulmuş (burada Sokratik diyaloglardaki diyalektik metodun düşünülmesi bu noktayı anlamamızı sağlayabilir), bütünüyle sıradan, ayrıntılı dil betimlemeleriyle doludur (Pears 1985:14).

İkinci dönemde Wittgenstein'in dili kavrayışı birinci dönemden oldukça farklıdır. Burada Wittgenstein, insanların içinde yaşadıkları dünyayı, ancak o dünyayı anlamlı hale getiren bir dil dolayımından geçirerek tanıyabilecekleri için, dili doğru anlayabilmenin yolunun onu oluşturan kelimelerin "ne anlama geldiğini" değil, onların "nasıl kullanıldığını" anlamaya çalışmaktan geçtiğini savunur. Bu dönemde Wittgenstein dili, dünyanın bir resmi olarak değil, dünyanın kendisi aracılığıyla anlaşıldığı bir araç olarak görmeye başlamıştır. Yani dil, belirli yaşam biçimleri sonunda ortaya çıkan uyulaşımmlarla iç içe oluşmaktadır ve ancak o yaşam biçimleriyle beraber düşünüldüğünde bir anlam ifade etmektedir.

David Pears'a göre, Wittgenstein'in yapmayı amaçladığı, ikinci dönemde de, "dilin sınırlarını döşemektir. Ancak, bu işin neler içerdiği konusunda, artık değişik bir görüş taşımaktaydı. Artık sınırın kesintisiz bir çizgi olmasını beklemekten vazgeçmişti. Çünkü artık olgu söylemi, tezgahında yer tutmamaktaydı ve bu konuyu ele aldığı yerlerde de, ondaki zengin çeşitliliği bir tek özden çıkarsayamadığını fark etmişti. Buna göre, mantıksal uzayda birden çok çıkış noktası ve birden çok alt bölüm olsa gerekti. Şimdiki düşüncesine göre yapması gereken iş, bu alt bölümler arasında çizgilerden oluşan bir ağ çekerek, onları birbirlerine bağlamaktır." (Pears 1985:98)

Bu yazıda, Wittgenstein'in ikinci dönem düşünceleri *Felsefi Soruşturmalar* temele alınarak incelenecektir. İlk olarak, anlam ve kullanım arasındaki ilişki ortaya konacak; ikinci olarak, kullanımla ilişkisi içerisinde dil-oyunları üzerinde durulacak; üçüncü olarak dilbilgisi ve günlük/gündelik dil ilişkisi üzerine söyledikleri, yine dil-oyunları ve dil üzerine söyledikleriyle bağlantılı olarak incelenecek; son olarak da dil ve felsefe ilişkisi kısaca ele alınacaktır. Ayrıca, sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılacak ve Wittgenstein'in ikinci dönem düşüncelerinin etkileri üzerinde durulacaktır.

Anlam ve Kullanım

Wittgenstein, anlam ve kullanım arasındaki ilişkiyi incelerken, ağırlıklı olarak sözcüklerin kullanımı üzerinde durur. Bu nedenle bir yapı-ustası ile çırağı arasındaki konuşmayı ele alır. Burada usta döşeme taşı diye işaret eder ve çirak döşeme taşını uzatır. Usta-çirak ilişkisinde ve bir çocuğun dili öğren-

mesinde sözcüklerle ve sayılarla zenginleşen bir dil kullanımı düşünüldüğünde sözcüklerin kullanımı bir anlamda öğrenilebilir diye düşünülebilir. Böyle olduğunda, insan şeylere işaret eder; ancak buradaki işaret etme, yalnızca kullanımı öğrenmede değil sözcüklerin kullanımında da ortaya çıkar (Wittgenstein 1999: 6; 2000: 16).

Wittgenstein, usta-çırak ilişkisinde farklı imlerle farklı kullanımların gerçekleştiğini belirtir. Ancak sözcüklerin kullanımlarının betimlerini bu şekilde özümseme, kullanımların kendilerini artık birbirine benzer kılamaz; çünkü, onlar tümüyle farklıdırlar (Wittgenstein 1999: 6; 2000: 17).

Wittgenstein, bu bağlamda, 'imlemek' sözcüğü üzerinde durur. 'İmlemek' sözcüğü, imlenen nesne im ile gösterildiğinde belki de en doğru bir şekilde kullanılır. Ahmet'in yapı yapmada kullandığı aletlerin birtakım işaretler taşıdığını düşünelim. Ahmet, böyle bir işareti çırağına gösterdiğinde o, üzerinde o işareti taşıyan aleti getiriyor. Bir adın ifade ettiği ve bir şeye ad verilmesi bu şekillerde olur. Burada söz konusu olan bir şeye ad verme bir şeye etiket yapıştırırmaya benzer (Wittgenstein 1999: 7; 2000: 18).

Öyleyse, ad ile adlandırılan şey arasındaki bağlantı üzerinde durmak gerekmektedir. Bu bağlantı, adı duymanın aklımıza, adlandırılan şeyin resmini getirdiği olgusunu içerdiği gibi, adın adlandırılan şey üzerine yazılmış olmasını ya da onun bir şey işaret edildiğinde dile getirilmiş olmasını da içine alır.

"Şu nedir?" gibi bir soru sorup, "şuna bu denir" dediğimizde bir adlandırma durumu söz konusu olur. Adlandırma bir sözcüğün bir nesne ile tuhaf bir bağlantısı olarak görülür. Filozof önündeki bir nesneye gözlerini dikerek ve bir adı pek çok tekrarlayarak ad ile şey arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarmaya çalışırken biz bu tuhaf bağlantıyı elde ederiz (Wittgenstein 1999: 19; 2000: 34).

Wittgenstein, "anlam" sözcüğünü kullandığımız durumların geniş bir sınıfı için bu sözcüğü şöyle tanımlar: Bir sözcüğün anlamı, onun dildeki kullanımıdır (Wittgenstein 1999: 20; 2000: 36). Bir adın anlamı da, kimi zaman, onu taşıyanın işaret edilmesi yoluyla açıklanır. Bir sözcüğün anlamı, onun kullanımının bir tarzıdır. Çünkü o, sözcük bizim dilimize ilk katıldığında bizim öğrendiğimiz şeydir (Wittgenstein 1995: 61).

Öte yandan, adın gerçeklikte karşılığı olduğu şey, adın taşıyıcısıdır, gösterimi (*demonstration*) değil. Adın taşıyıcısı yok olabilir, ama ad gösterimini yitirmez. Wittgenstein, aksini düşünmeyi bir ruh hastalığı olarak görür (Soykan 1995: 83).

Örneğin, Excalibur'un keskin bir ağız vardır" tümcesi, Excalibur parçalara ayrılrsa da anlam taşır. Bunun böyle olmasının nedeni, bir dil-oyununda bir ad'ın, taşıyıcısı olmadığına da kullanılmasıdır. Ancak, sadece taşıyıcısının

mevcut oluşuyla kullanılan ve böylece her zaman yerine, bir işaret zamiri ve işaret hareketinin geçebildiği adlarla -yani şüphesiz bizim adlar arasında sayacağımız imlerle- bir dil-oyunu tasarlayabiliriz (Wittgenstein 1999: 21; 2000: 44-5).

Bu noktada bir halk ozanımızın, Aşık Veysel'in sözlerini örnek olarak verebiliriz. Aşık Veysel şöyle demektedir:

Gün ilkindi, akşam olur,
Gör ki başa neler gelir,
Veysel gider adı kalır,
Dostlar beni hatırlasın.

Aşık Veysel'in ölmesiyle bu adın taşıyıcısı yok olmuştur; ancak Aşık Veysel adı gösterimini yitirmemiştir. Şu anda bile bu adın bir anlamı vardır. Böylece, gösteren "bu", asla taşıyıcısız olamaz. Şöyle denebilir: "Bir bu var oldukça, yalın da olsa bileşik de olsa, "bu" sözcüğü de bir anlam taşır" (Wittgenstein 1999: 21; 2000: 45). Ancak bu, sözcüğü bir ad yapmaz. Tam tersine, bir ad, işaret hareketiyle kullanılamaz, ancak yalnızca onun aracılığıyla açıklanır. Sözcüğün neyin yerine durduğunu bir kez bilirsek, onu anlar, onun bütün kullanımını biliriz.

Sözün anlamı onun kullanımı demek olduğu gibi, "bir sözü anlamak" da "onun nasıl kullanıldığını bilmek, onu uygulayabilmek"tir. Bunun anlamı da sözü kurala göre kullanabilmektir. Bu nedenle anlam, yani gösterim ile "kural" kavramları arasında bir karşılıklılık vardır. Sözcükte asıl olan, onun anlamı, gösterimidir (Soykan 1995: 84).

Wittgenstein'a göre, bir sözcüğün anlamı insanın onu iştirken veya söylerken sahip olduğu deneyim değildir; ve bir tümcenin anlamı da böylesi deneyimlerin bir bileşiği değildir. Bir anlamı kavramak, onunla ilgili kullanım tekniklerini edinmek, onlara hakim olmak demektir. Bir dile hakim olmak, çok kapsamlı bir yetililiktir. Bir dil tasavvur etmek de bir yaşam biçimi tasavvur etmek demektir. "Yaşama biçimleri, uzlaşımaya dayanır ve "dil oyunları" ile dile gelir. Uzlaşımı bilmeyen, "oyun"a katılamaz. Böylece, "kullanım"ın daha yakından incelenmesi isteği, bizi Wittgenstein'ın yine çok tanınmış bir kavramına "dil-oyunu"na götürüyor. Kullanım kuramı olarak anlam kuramı, dil-oyunu kavramıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır" (Soykan 1995: 87).

Dil Oyunları

Wittgenstein, Augustinus'un dil üzerine söylediklerine gönderme yaparak, onun, anlamı, sözcüğün temsil ettiği (yerine geçtiği) nesne olarak gördüğünü söyler. Wittgenstein'a göre, Augustinus sözcük türleri arasında bir fark görmemektedir.

Burada, Augustinus'un, bir iletişim sistemini betimlediğini söyleyebiliriz; ancak dil dediğimiz her şey yalnızca bu sistem değildir. Ve bunun şu sorunun ortaya çıktığı çoğu durumda söylenmesi gerekir: Bu uygun bir betimleme midir, değil midir? Yanıt şudur: “Evet uygundur; ama yalnızca çepeçevre sınırlı bu dar alan için, betimleme iddiasında bulunduğun bütün için değil”. Bu “sanki birinin şöyle demesine benzer: “Bir oyun, belirli kurallara göre bir yüzeyde hareket eden nesnelere meydana gelir...” –ve şöyle yanıt veririz: Anlaşılan sen satranç ve benzeri oyunları düşünüyorsun ama başka oyunlar da var. Tanımını, özellikle bu oyunlarla sınırlayarak doğru kılabilirsin” (Wittgenstein 1999: 3; 2000: 12-3).

Wittgenstein, Augustinus'un dil anlayışını, birisinin bir yazıyı sadece ses modellerini betimlemek için bir dil olarak kavramasına, sanki harflerin seslerle sadece bir uygunluğu varmış ve başka bir işlevleri yokmuş gibi olmasına benzetir. Ona göre, bu dil görüşü, dili açık görmeyi olanaksız kılan bir sisle işlemektedir.

Bu noktada, Wittgenstein, bir bıçak ustasıyla çırağı arasındaki konuşmayı örnek olarak verir. Usta bıçağı ister ve çırak edimde bulunur. “Dil öğretiminde şu süreç ortaya çıkacaktır: Öğrenen nesnelere adlandırır; yani öğretici taşa işaret ettiğinde o sözcüğü söyler. –Ve şu yine de daha yalın araştırma olacaktır: Öğrenci, öğretmenden sonra sözcükleri tekrar eder. –Her ikisi de dile benzeyen süreçler olarak” (Wittgenstein 1999: 5; 2000: 15).

Usta çırak ilişkisinde sözcük kullanımı sürecinin tümünü, çocukların ana dillerini öğrendikleri oyunlardan biri olarak da düşünmek mümkündür. Wittgenstein, bu oyunları “dil –oyunları” olarak adlandırır ve ilksel bir dilden bazen bir dil-oyunu olarak söz edeceğini söyler.

Öte yandan, satrançtaki gibi, taşların adlandırılması ile biri söyledikten sonra sözcüklerin tekrarlanması süreçlerine de dil-oyunları der. Bu bağlamda, dil ile dilin örüldüğü eylemlerden oluşan bütüne de “dil-oyunları” diyen Wittgenstein, alet kutusu örneğini verir: “Bir alet kutusundaki aletleri düşünün: Bir çekiç, kerpeten, bir testere, bir tornavida, bir cetvel, bir tutkal kutusu, tutkal, çiviler ve vidalar. –Sözcüklerin işlevleri, bu nesnelere işlevleri kadar çeşitlidir” (Wittgenstein 1999: 6; 2000: 17). Dolayısıyla aletlere baktığımızda farklı olduklarını ve farklı işlevlere sahip olduklarını görebiliriz.

Wittgenstein'in verdiği bir başka örnekte de dilimiz eski bir kente benzetilir: “Küçük cadde ve meydanlardan, eski ve yeni evlerden, çeşitli dönemlerden ilavelerle evlerden bir labirent; ve bu, düzenli sokaklar ve aynı tarz evlerle çok sayıdaki yeni kasabalarla çevrilidir” (Wittgenstein 1999: 8; 2000: 19).

Anlam ve kullanım konusunu incelerken ele aldığımız usta çırak ilişkisine tekrar döndüğümüzde, usta ‘döşeme taşı’ dediğinde, bununla “Bana bir döşeme taşı getir” ya da “Elime bir döşeme taşı ver” demek isteyebilir. Bu ifadeyi farklı şekillerde farklı araçlar için kullanmak mümkündür. Olayları olduklarından başka türlü tasarımlarsak, öylece belli dil oyunları önemini yitirir, diğerleri önemli olur. Ve dilin söz dağarcığının kullanımı böyle değişir ve bu da yavaş yavaş olur. Dil-oyunları değişince, kavramlar ve kavramlarla birlikte sözcüklerin anlamları da değişir (Wittgenstein 1995: 64).

Şimdi, Ahmet’in sorduğu ve Mehmet’in de bir kümedeki döşeme taşlarının ya da büyük parçaların sayısı ya da bir yerde kümelenmiş yapı taşlarının renk ve şekilleri hakkında bilgi verdiği dil-oyunu düşünelim. Bu bilgi şu şekilde anlatılabilir: Beş döşeme taşı. Ancak, “beş döşeme taşı” ifadesi ile “beş döşeme taşı” buyruğu arasındaki farkın ne olduğu sorulabilir. Burada söz konusu olan, dil-oyununda rol oynayan bu sözcükleri seslendirmedir. Hiç şüphesiz seslendirdikleri ses tonu ile yüz biçimi ve daha pek çok şey de farklı olacaktır. “Ancak tonun aynı kaldığını –bir buyruk ya da rapor değişik ses tonlarında ve çeşitli ifadelerle konuşulabildiğinden- farkın uygulamada olduğunu da düşünebiliriz” (Wittgenstein 1999: 10; 2000: 22).

Wittgenstein, dil-oyunlarının çeşitliliğini göstermek için şu örnekleri verir: Emirler vermek ve onlara uymak; bir nesnenin görünüşünü betimlemek ya da onun ölçülerini vermek; bir betimlemeden bir nesne oluşturmak (örneğin, bir çizim); bir olayı bildirmek; bir olaya ilişkin spekülasyon yapmak; bir varsayım oluşturmak ve denetlemek; bir deneyin sonuçlarını tablo ve çizelgelerle göstermek; bir hikaye yaratmak ve onu okumak; oyun-oyunmak; şarkı söylemek; bilmeceler çözmek; bir şaka yapmak; anlatmak; bir pratik aritmetik problemi çözmek; bir dili bir diğer dile çevirmek; soru sormak; teşekkür etmek; sövüp saymak; selamlaşmak; dua etmek. Bu bağlamda, Wittgenstein, dildeki amaçların çeşitliliğini onların kullanılış tarzlarının çeşitliliği ile; sözcük ve tümece türlerinin çeşitliliğini mantıkçıların dilin yapısı hakkındaki söyledikleriyle karşılaştırmanın ilginç olacağını söyler (Wittgenstein 1999: 11-12; 2000: 24-25).

Wittgenstein’a göre, dil oyunlarının bir açıklamasını ya da bir temellen-dirmesini istemek boşunadır. Çünkü dil-oyunu, sözcükler ile nesnelere teşhis edilmesine dayanır. Usta-çırak arasındaki dil-oyununa yeniden baktığımızda, orada “döşeme taşı” denmesiyle belli bir nesnenin teşhisi söz konusudur. Çırak bu sözcükle bu teşhisi yapmasaydı, bu dil oyunu oynanamayacaktı. Ancak bu teşhis de ona daha önceden öğretilmiştir. Biz de bu öğretilene inanmışızdır (Soykan 1995: 90). “Dil-oyunumuz çeşitli olanaklara sahiptir; oyundaki bir imin, filan renkten bir karenin adı olduğunu söylememiz gereken çeşitli durum-

lar vardır. Eğer, sözgelimi, dili kullanan kişilere, imleri filan bir tarzda kullanmanın öğretildiğini bilseydik böyle söylememiz gerekirdi” (Wittgenstein 1999: 26; 2000: 43-44).

Dil-oyunlarına baktığımızda, hepsinde ortak olan bir şeyi görmeyecek, ama benzerlikleri, bağıntıları ve onların bütün bir dizisini göreceğiz. Sözgelimi, tavlaya, satranç türü oyunlara, onların çeşitli bağlantılarına, sonra kart oyunlarına baktığımızda, ilk gruptaki ile birçok benzerlikler buluruz; ama pek çok ortak özellik kaybolur, başkaları ortaya çıkar. “Top oyunlarına geçtiğimizde birçok ortak şey kalsa da pek çoğu kaybolur. Top oyunlarında kazanma ve kaybetme vardır ama bir çocuk topu duvara atıp tekrar yakaladığı zaman bu özellik ortadan kalkmış olur.” Ustalık ve şans oyunları; satrançta ustalık ile teniste ustalık arasında farklılıklar ve ayrılıklar vardır. “Ve bu irdelemenin sonucu şudur: Biz, üst üste gelen ve çapraz hatlar çizen benzerliklerin karmaşık bir ağını görürüz: Bazen kapsayıcı benzerlikler, bazen ayrıntının benzerlikleri” (Wittgenstein 1999: 32; 2000: 51). Bu benzerlikleri nitelendirmek için Wittgenstein, “aile benzerlikleri” ifadesini kullanır; “çünkü bir ailenin üyeleri arasındaki çeşitli benzerlikler: yapı, çehre, göz rengi, yürüyüş, huy, vs. vs. aynı şekilde üst üste gelir ve çapraşıklaşır” (Wittgenstein 1999: 32; 2000: 52). Bu şekilde oyunlar bir aile oluşturur.

Ancak oyun(lar) kuralsız mı oynanır; yoksa oyunun belirli kuralları var mıdır? Wittgenstein’a göre, “nerede bir anlam varsa orada yetkin bir düzenin olması gerektiği açık görünüyor. –O halde, en belirsiz tümcede bile yetkin bir düzen olmalıdır” (Wittgenstein 1999: 45; 2000: 70).

Bir kurala uyduğumuz zaman seçim yapmayız; daha çok kurala körü körüne uyarız. Wittgenstein’a göre, insan, her zaman kuralın fısıltısını beklemesi gerektiğini duyumsamaz. Tersine, onun bize bundan sonra ne söyleyeceği konusunda sabırsızlık içinde değiliz, ancak o bize daima aynı şeyi söyler ve biz onun bize söylediğini yaparız (Wittgenstein 1999: 86; 2000: 126). Öte yandan, bir tümcenin anlamı şüphesiz, şunu ya da bunu açık bırakabilir ama tümcenin yine de kesin bir anlamı olmalıdır denebilir. Belirsiz bir anlam gerçekte bir anlam olamaz.

Bir oyunun kesin bir kurala göre oynandığı durumları hatırlatan Wittgenstein’a göre, kural, oyunu öğretmede yardımcı olabilir. Öğrenene bu kural söylenir ve uygulanır. Ya da o, (yani kural) oyunun kendisinin bir aletidir. Veya ne öğretmede ne de oyunun kendisinde bir kural kullanılır; ne de o, bir kurallar listesi halinde not edilir. Kişi oyunu, başkalarının oyununu gözlemleyerek öğrenir. Ancak oyunun bir kurala göre oynandığını, bir gözlemcinin –tıpkı oyunu yöneten bir doğal yasa gibi- bu kuralları oyunun pratiğinden çıkarabildiğini söyleriz (Wittgenstein 1999: 26-27; 2000: 44).

Bir satranç oyununda, bir taşın anlamının onun oyundaki rolü olduğunu söyleyelim. Oyun başlamadan önce hangi oyuncunun beyazları alacağı kura ile belirlensin. Bu amaçla bir oyuncu her bir avucunda bir beyaz ve bir de siyah şahı tutuyor, diğer oyuncu iki elden birini rastgele seçiyor. Şimdi, onun bu şekilde kura çekmek için kullanılması satrançtaki şahın rolünün bir parçası sayılacak mı? Öyleyse biz bir oyunda gerekli olan ile olmayan arasında ayırım yapmaya eğilim duyarız. Bu bağlamda, oyunun yalnızca kurallara değil bir amaca da sahip olduğu söylenebilir (Wittgenstein 1999: 150; 2000: 217). Bu şekilde oyunun kurallarla tanımlanması gerekir. Öyleyse bu oyunun bir kuralı, şahların bir satranç oyunundan önce kura çekmek için kullanılmalarını söylüyorsa, bu, oyunun gerekli bir parçası olacaktır (Wittgenstein 1999: 150; 2000: 218).

Wittgenstein'a göre, bizim açık ve yalın dil-oyunlarımız dilin gelecekteki düzenlenişi için hazırlayıcı çalışmalar değildirler. Dil-oyunları, daha çok, yalnızca benzerliklerle değil, farklılıklarla da dilimizin olgularına ışık tutmak anlamına gelen karşılaştırma nesnelere olarak kurulurlar (Wittgenstein 1999: 50; 2000: 78). Bizim amacımız kurallar sistemini, sözcüklerimizin duyulmadık biçimlerde kullanımı için saflaştırmak ya da tamamlamak değildir. Amaçladığımız açıklık aslında tam açıklıktır. Ama bu yalnızca felsefi sorunların tamamen ortadan kaybolması gerektiği anlamına gelir.

Wittgenstein tümcelerini temsil etmeyi nasıl gerçekleştirdikleri sorusuyla ilgilenir. Burada insanın, bu görevin güçlüğüne, ele geçirilmeleri zor olan fenomenleri betimlemek zorunda olmamızdan, mevcut deneyimin çabucak geçmesinden veya bu tür bir şeyden ibaret olduğuna inandığı yere; felsefedeki bu çıkmaz sokağa ulaşmak kolaydır. Sıradan dili fazlasıyla kaba bulduğumuz yere, ve sanki gündelik fenomenlere değil de “kolayca gözümüzden kaçan ve varlığa geliş ve geçip gidişlerinde bir ortalama etki olarak başkalarını ortaya çıkaranlarla” uğraşmak zorundaymışız gibi görünür (Wittgenstein 1999: 129; 2000: 187).

Wittgenstein, bizim hatamızın, bir ilk-fenomen olarak ne olduğuna bakmamız gereken yerde, yanibir dil-oyunu oynanıyor dememiz gereken yerde, bir açıklama aramak olduğunu söyler. “Sorun, bir dil-oyununu deneyimlerimiz aracılığıyla açıklama sorunu değil, bir dil-oyununa dikkat etme sorunudur” (Wittgenstein 1999: 167; 2000: 241).

Günlük/Gündelik Dil ve Dilbilgisi

Wittgenstein'a göre, birinin bir tanımını anlamış olması, onun zihninde, tanımlanan şeyin bir idesinin olması anlamına gelir, bu bir örnek veya resimdir. Böylece bana birçok farklı yaprak gösterilir ve “Buna ‘yaprak’ denir” denirse, bir yaprağın biçimi idesini, zihnimde onun bir resmini elde ederim. Burada, temiz resmin bulanık olana benzeyebilme derecesinin sonucunun bulanıklık derecesine bağlı olduğu açıktır (Wittgenstein 1999: 34; 2000: 55).

Wittgenstein'a göre, biz, sanki fenomenlere nüfuz etmemiz gereклиymiş gibi hissederiz; yine de araştırmamız fenomenlere doğru değil, fenomenlerin 'olanaklarına' doğru yöneltilir. Demek ki biz kendimize, fenomenler hakkında kullandığımız ifade türünü hatırlatırız. Öyleyse burada yapılan araştırma, dilbilgisel bir araştırmadır. Böyle bir araştırma, yanlış anlamaları kaldırarak sorunumuza ışık tutar. Sözcüklerin kullanımı ile ilgili yanlış anlamalar, başka şeyler içinden, dilin farklı bölgelerindeki ifade biçimleri arasındaki birtakım benzerliklerle olmuştur. Onların bazısı, bir ifade biçimini diğeri yerine geçirmekle kaldırılabilir; bu bizim ifade biçimlerimizin bir "çözümlemesi" olarak adlandırılabilir, çünkü bu süreç bazen bir şeyi ayırma sürecine benzer. "Biz, yanlış anlamaları, ifadelerimizi daha kesin yapmak suretiyle bertaraf ederiz; ancak, şimdi, sanki belirli bir duruma, bir tam kesinlik durumuna doğru hareket ettiriliyormuşuz; ve bu, araştırmamızın gerçek hedefiymiş gibi görünebilir" (Wittgenstein 1999: 43; 2000: 67).

Wittgenstein'a göre, filozoflar, bir sözcük –"bilgi", "varlık", "nesne", "ben", "önerme", "ad"- kullandıkları ve şeyin özünü yakalamaya çalıştıkları zaman insan daima kendisine şunu sormalıdırlar: Bu sözcük, asıl evi olan dil oyununda gerçekten de hiç böyle kullanılır mı? Bu soru bağlamında söylenenler bize, Heidegger'in ünlü "Dil varlığın evidir" tümcesini hatırlatıyor. Bu tümcenin Wittgenstein'daki karşılığı "Dil-oyunu sözcüğün evidir" şeklindedir.

Wittgenstein, yaptığının, sözcükleri metafizik kullanımlarından günlük kullanımlarına geri getirmek olduğunu söyler. Burada yapılan iskambilden evleri yıkmaktır; böylece, onların üzerinde durdukları dil zeminini temizlenir (Wittgenstein 1999: 48; 2000: 75). Bu şekilde dil hakkında konuştuğumuzda "günlük dili" konuşmalıyız.

Wittgenstein daha sonra sözcükle anlam ilişkisine değinerek insanların önemli olanın sözcük değil, onun anlamı olduğunu söylediklerini ve anlamı sözcükten farklı olmasına karşın aynı türden bir şey olarak düşündüklerini belirtir. "Burada sözcük, orada anlam. Para ve onunla satın alabildiğimiz inek." Ancak burada para ve onun kullanımından oluşan tersine bir ilişki vardır (Wittgenstein 1999: 48; 2000: 75). Öte yandan, anlamada başarısız oluşumuzun bir ana kaynağı, sözcüklerimizin kullanımının net bir görünüşüne hakim olmamamızdır. Dilbilgimiz bu tür açıklıktan yoksun olduğu için bu böyledir. "Açık bir tasarım, tamamen 'bağlantıları görme'den ibaret olan anlamayı, böylelikle de ara durumları bulma ve yaratmanın önemini ortaya çıkarır. Açık bir tasarım kavramı bizim için temel bir anlam taşır. O, bizim açıklama verme biçimimizi, şeyleri görme tarzımızı gösterir" (Wittgenstein 1999: 49; 2000: 76).

Anlamayı bir ‘zihinsel süreç’ olarak düşünmeye çalıştığımızda, bu bizi karışıklığa düşüren bir ifade şeklinde görünür. Çünkü, anlamının karakteristiği olan süreçlerin (zihinsel süreçler de dahil) bulunması anlamında, anlama bir zihinsel süreç değildir. Bir ağrının artması ve azalması; bir ton ya da tümcenin duyulması: Bunlar zihinsel süreçlerdir (Wittgenstein 1999: 60-61; 2000: 91). Bir kurala tabi olmak, bir rapor vermek, bir satranç oyunu oynamak ise alışkanlıklardır, kullanımlardır, yerleşik kurallardır. Bir tümceyi anlamak, bir dili anlamak demektir. Bir dili anlamak ise bir tekniğin ustası olmak demektir (Wittgenstein 1999: 81; 2000: 119). Wittgenstein’a göre, dil, bir labirent gibidir.

Wittgenstein dilin temelde olan bir şey olduğunu söyler. Dolayısıyla dil temellen(diril)emez. Biz, dil olmasa birbirimizle iletişim kuramayız. Buna ek olarak, dil olmasa başkalarını çeşitli şekillerde etkileyemez; yollar ve makineler de inşa edemeyiz. Çünkü insanlar konuşmayı ve yazmayı kullanmaksızın birbirleriyle iletişim kuramazlar.

Öte yandan, bir dil icat etmek, doğa yasalarına dayalı (veya onlarla tutarlı) belli bir amaç için bir araç icat etmek anlamına gelebilir; ancak onun, bir oyunun keşfinden söz etmemize benzeyen bir başka anlamı da vardır. Wittgenstein, burada, “keşfetmek” sözcüğünü dilbilgisiyle bağlamak suretiyle, “dil” sözcüğünün, dilbilgisine ilişkin bir şeyi belirttiğini söyler (Wittgenstein 1999: 137; 2000: 199). Burada şu söylenmek istenir: Öncelikle bizim gündelik dilimizin, sözcük-dilimizin aygıtına ve sonra da bununla analoji ve karşılaştırma yoluyla başka şeylere dil deriz.

Dilbilgisi, bize, dilin kendi amacını yerine getirmek için, insanlar üzerinde filan bir etkiye sahip olmak için nasıl yapılanması gerektiğini söylemez. O yalnızca betimler ve işaretlerin kullanımını hiçbir şekilde açıklamaz (Wittgenstein 1999: 138; 2000: 200). Eğer dilbilgisinin amacının dilin amacından başka bir şey olmadığı anlamına gelecekse dilbilgisinin kurallarının keyfi olduğu söylenebilir. Wittgenstein’a göre, “sözcüklerin ana-yurdu günlük dildir. Filozofların kullandığı sözcüklere, onlar günlük dilde nasıl kullanılırlar diye bakılacak ve onlar hakkında böyle karar verilecektir. Eğer o sözcüklerin günlük dilde böyle kullanımları yoksa, demek ki filozoflar dilbilgisine aykırı davranmışlardır. Günlük dil yetkin olduğuna göre, onun dilbilgisi kuralları başvurulacak son merci ve biricik yetke olacaktır. Ama bu yetke, dil kullanımını kısıtlamaz.” (Soykan 1995:99)

Wittgensten, dil ve kavram ilişkisine de değinerek, dilin bir araç olduğunu ifade eder. Ona göre, dilin kavramların araçlarıdır. Kavramlar bizi soruşturma yapmaya götürürler; bizim ilgimizin ifadesidirler ve ilgimizi yönlendirirler.

Felsefe ve Dil(bilgisi) İlişkisi

Wittgenstein'a göre, felsefe dilin edimsel kullanımına hiçbir şekilde karışamaz; olsa olsa onu yalnızca betimleyebilir. Felsefe dili temellendiremez ve her şeyi olduğu gibi bırakır.

Felsefe, ayrıca, matematiği de olduğu gibi bırakır ve hiçbir matematiksel keşif onu ilerletemez. Wittgenstein matematiksel mantığın yol gösterici bir sorununun, başkaları için olduğu gibi bizim için de bir matematik sorunu olduğunu öne sürer (Wittgenstein 1999: 49; 2000: 76-77). Felsefenin işi, bir matematiksel veya mantıksal-matematiksel bir keşif aracılığıyla bir çelişkiyi çözmek değil, bizi rahatsız eden matematik durumunu; çelişkinin çözümü öncesi durumu açıkça görmemizi olanaklı kılmaktır. Bu da, insanın bir güçlükten kaçması demek değildir. Wittgenstein'a göre, felsefi sorun, bir çelişkinin bireysel konumu ya da onun bireysel yaşamdaki konumudur.

Felsefe sadece her şeyi önümüze koyar ve ne herhangi bir şeyi açıklar ne de herhangi bir sonuç çıkarır. Her şey göz önünde olduğundan açıklanacak bir şey yoktur. Wittgenstein'a göre, saklı olan şey bizi ilgilendirmez. Bu nokta *Tractatus*'un da temel dayanaklarından birisidir.

Öte yandan, Wittgenstein'a göre, "Gerçek keşif, istediğim zaman felsefe yapabilmemi bırakan keşiftir. –Bu keşif felsefeye huzur verir, öyle ki onun artık, kendisinin sorduğu sorularla başı ağrıtlamaz. –Bunun yerine biz artık örneklerle bir yöntem gösteririz ve bu örnekler dizisiyle ilişik kesilebilir. –Sorunlar çözülür (güçlükler giderilir) yoksa tek bir sorun değil. Aslında, tıpkı farklı terapiler gibi yöntemler var olsa da tek bir felsefi yöntem yoktur" (Wittgenstein 1999: 51; 2000: 79).

Wittgenstein filozofun işini anımsamaların belirli bir amaç için bir araya toplanmasından ibaret olarak görür. Felsefi hastalığın ana nedeni ise, insanın düşüncesini yalnızca tek bir örnekle beslemesidir. "Felsefe sadece herkesin kabul ettiği şeyi belirtir" (Wittgenstein 1999: 156; 2000: 226). Felsefe yaparken kendimize baktığımızda genellikle dilbilgimizin tam-gelişmiş resimsel tasarımını görebiliriz. "Olgular değil; ama sanki resimlenmiş konuşma tarzları." (Wittgenstein 1999: 101; 2000: 147). Wittgenstein, herkesin tekrar tekrar felsefenin aslında ilerleme kaydetmediğini, hala Yunanlılarla aynı felsefi sorunlarla meşgul olduğumuzu söylediğini ifade eder. Wittgenstein'a göre, "bunu söyleyenler bunun neden böyle olması gerektiğini anlamıyorlar. Bunun nedeni dilimizin aynı kalması ve bizi sürekli aynı soruları sormaya ayartması"dır. (Edmons-Eidinow 2004:206) Bu bağlamda, Wittgenstein felsefedeki ereğini ise şöyle dile getirir: "Sineğe, (sinek) şişe(sin)den çıkış yolunu göstermek" (Wittgenstein 1999: 103; 2000: 151).

Dil Oyunları Görüşü ve Etkileri

Wittgenstein'in ikinci dönem düşüncelerinin önemli etkileri olmuştur. İlk etki bilim felsefesinde kendini gösterir. Burada, Wittgenstein'la bağı kuru-
lacak kişi Thomas Kuhn'dur. Kuhn'un görüşleri ile Wittgenstein'in görüşleri arasında önemli paralellikler vardır. Demir'e göre, Kuhn'un paradigma kavramı, Wittgenstein'in *Soruşturmalar*'da dile getirdiği "dil oyunları" kuramının bilim tarihine bir uyarlanması gibidir. Wittgenstein'a göre, her dil kendine özgü kurallarıyla bir bütün oluşturur, dili meydana getiren öğelerin her biri anlamlarını bu bütünlükten alırlar. Bu nedenle, dilin hiçbir ögesi veya kuralı bütünlüğün verdiği anlamı bozmadan veya onu dönüştürmeden dışarıdan anlaşılabilir. Dolayısıyla, "Wittgenstein'daki "dil oyunları"na karşılık gelen kavram, Kuhn'da paradigmadır. Aynen dil gibi, paradigmlar da belirli bir gerçekliğin paylaşılan ortak terimlerle algılanması ve anlaşılması için kavramsal çerçeve işlevi görmektedirler" (Demir 2000: 86). Paradigmayı belli bir bilimsel faaliyeti gerçekleştirmek için örnek alınan model olarak ifade edebiliriz -ki bununla bilim adamları olağan bilimsel faaliyetlerini sürdürürler. Bu model bilimsel faaliyetlerin nasıl gerçekleştirileceğiyle ilgili kuralları belirler ve buna göre bilimsel faaliyetler gerçekleştirilir (Kuhn 1991: 45-62).

Wittgenstein'in bir diğer etkisi ise, postmodern düşüncede kendini gösterir. Bu bağlamda iki felsefeci ve Wittgenstein'in onlar üzerindeki etkisi önemlidir. Bu felsefeci Derrida ve Lyotard'dır. Ancak, Wittgenstein'in Derrida üzerindeki etkisinin dolaylı olduğunu eklemek gerekmektedir.

Altuğ postmodern zihin durumunun özünde bir dil durumu olduğunu belirtir. Burada, deneyim teriminin yerine dilin geçirildiğini görmekteyiz. Bu noktada, insan deneyiminin özünde dilsel olduğu söylenebilir. Dil, artık, dünyayı betimlemede kullandığımız elverişli bir araç değil, dünyanın betimlenebilmesinin imkanının koşuludur. Bu nedenle, dilsel bir dünyada, biçimini dilin belirlediği bir dünyada yaşamaktayız. Postmodern dil durumunu belirleyen dilsel olgu, gösterenin yapısal konumunun yerinden edilmesi, yani gösteren-gösterilen arasındaki ayrımın çözüme uğratılmasıdır (Altuğ 2001: 216). Postmodernistler/Postyapısalcılar, Saussure'ün düşüncelerinden hareketle gösterenin gösterilenin baskısından kurtarılması gerektiğini söylerler. Bu şekilde, anlam, gösteren ve gösterilenin sınırsızca bir yerini alma oyununa dönüşür. Anlam şimdi gösterenleri başka gösterenlerin yerine ve bunları da başkalarının yerine koyma oyunu içinde üretilen bir şeye dönüşür. Böylece gösteren gösterilenini sırtından atar (Altuğ 2001: 219). Gösterilenin bu yerinden edilişi, gösterenin metafizik sorunsalını oluşturan ikiliği tersine çevirme işlemiyle olur. Bu işle-

mi, Derrida, yapıçözümü¹ olarak adlandırır. Ona göre geleneksel felsefedeki düşünülür olanın duyulur olan üzerinde bir baskısı vardır. Bu karşıtlığı yapıçözümüne uğratmak ilişkiyi tersine çevirmektir. Böylece gösterilen merkezli dizge yapıçözümüne uğratılır (Altuğ 2001: 220). Derrida, düşünülür olan-duyulur olan karşıtlığının Batı metafiziğini belirlediğini belirtir. Ona göre, metafizik gelenek göstergeyi düşünülür alan ile duyulu alan arasında bir köprü olarak ele almıştır. Ancak Derrida için buradaki problem, gösterilenin kendisiyle özdeşliğini gösterenini kendine indirgeyerek sağlamasıdır. Postmodern çözülme bağlamında Derrida bunu tersine çevirir ve dili, gösterenlerin sonsuzca bir yerini alma oyunu olarak ele alır. Bu şekilde anlam artık gösterenler arasındaki bağıntıdaki dilsel ayırım olarak ortaya çıkar. Bu ise gösterilenin gösteren altında sürekli kayıp gittiği bir durumu ifade eder (Derrida 2002: 351-354).

Liotard ise, “modern” ve “postmodern” söylem bağlamında “söylem” ve “anlatı” arasında bir ayırım yaparak “anlatıların işleyişi”nden söz eder. Lyotard “söylem”i “anlatıların işleyişi” açısından ele alır, söylemlerle aktarılan anlatıların işleyişinin nasıl olduğunu sorar ve bu işleyiş ile söylem arasında bir ilgi kurar. Bunun yanında söylemi, bir de yapı bakımından inceler. Lyotard “anlatıların işleyişi”nden, bir “anlatıcı”nın, “dinleyenler”e bir “anlatılan”ı -“gönderi”yi- aktarmasını anlamaktadır; bu üç öge, anlatı işleyişinin öğeleridir. “Anlatılar işleyişi bakımından, ana hatlarıyla dile getirilecek olunursa, “modern söylem”, anlatıcısı bir “üst anlatıcı” olan, anlatılanı dinleyicilere bu üst anlatıcının tamamen kuşatıcı bakışıyla sunan söylem biçimidir; postmodern söylemdeki fark ise, bu “üst anlatıcı”nın -kendisini tarihin ve hakikatin anlatısı olarak gören “anlatıcı”nın- ortadan kalkması, üst anlatıcının olmamasından kaynaklanan bir “anlatılanların tekleşmesi” durumuna geçilmesidir” (Ülner 1993: 9).

Modern söylemde üst anlatıcının bütünlüğü ve birliği söz konusuysen, postmodern söylemde tek tek gerçek anlatıcıların çokluğu, küçük anlatıcılar çokluğu vardır. Bu küçük anlatıcılar çokluğuna bağlı olarak da küçük anlatılar çokluğundan söz edilir. İşte, Lyotard, bu anlatılar çokluğu ile Wittgenstein’in dil oyunları düşüncesi arasında bir bağ kurar. “Lyotard’ın Wittgenstein’den aldığı “dil oyunu” terimi, bu temel işleyişin, postmodern söylemde aldığı biçimi nitelemeye son derece uygun olmasından ötürü önemlidir; oyunu oyun yapan şey, “oyuncular arası bir anlaşmanın nesnesi olan kurallarla” anlatılanın anlatılmasıdır. Yani postmodern söylemde -ya da dil oyunlarında- anlatılan, yalnızca anlatılanın ve dinleyenlerin uyduğu kurallarla aktarılan bir şeydir; kurallar olmadığında oyun da anlatılan da yoktur. Kuşatıcı bir üst anlatıcının yokluğunda bu oyuna katılmak “keyfi”dir” (Ülner 1993: 11).

¹ Deconstruction terimi Türkçe’ye yapıbozum, yapısöküm ya da yapıçözüm olarak çevrilmektedir. Burada yararlanılan metindeki kullanımına bağlı kalınarak yapıçözüm olarak dile getirilmiştir.

Sonuç

Wittgenstein'in, birinci dönemde mantığa yüklediği ağır ödevi, ikinci dönemde "dilbilgisi"ne yüklediği görülür. Mantığın yüklendiği işin üstesinden gelemediğini kendisi de kabul eder. Ancak, her iki dönemde de Dünya'yı incelediği görülmektedir.

İkinci dönemin temel düşüncelerini özetlersek: Anlamın resim kuramından vazgeçilmiş ve anlamın kullanım olduğu görüşü benimsenmiştir. Artık bir ideal dil anlayışı bırakılmış, bunun yerine günlük/gündelik dil temele konmuştur. Kullanım ve anlam ilişkisi dil oyunları bağlamında ele alınmıştır -buradaki temel kavram "aile-benzerlikleri"dir.

Öte yandan, Wittgenstein'in iki dönemini karşılaştırdığımızda, iki dönemin birbirine zıt başlıca anlayışları şunlardır: Öncelikle, *Tractatus*'ta metafizik bir atomculuk sergilenir. Nesne, dünyanın yapı-taşı, özüdür; bunun dildeki karşılığı addır. Felsefi Soruşturmalar'da ise bunun tersi söylenir: Sözcükler "yalın" ve "bileşik" diye ayrılmaz. İkinci olarak, *Tractatus*'taki "ideal dil" anlayışının yerini *Soruşturmalar*'da "günlük dil" alır. Günlük dil temelde olandır; bu nedenle o temellen(diril)emez. Sözün anlamı, onun kullanımı olarak tanımlanır. Bu çerçevede "dil oyunu", "dilbilgisi" kavramları öne çıkar. Üçüncü olarak, *Tractatus*'ta "ideal dil" çerçevesinde bir dil-dünya uygunluğundan söz edilirken, ikinci dönemde bu, "metafizik" olarak nitelendirilir. Buna karşılık, her iki dönemde de aynı kalan veya gelişerek devam eden pek çok felsefi tutum ve kavrayış biçimi vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: İlkin, Wittgenstein'in ahlak ve din karşısındaki tutumu hiç değişmemiştir. O, daima bir ahlak biliminin olamayacağını söyler. İkinci olarak, Wittgenstein'in felsefe anlayışı özde değişmez: Felsefe, sözleri, cümleleri, dili açık kılma, aydınlatma etkinliğidir. O, bir şey öğretmez. Ne var ki böyle bir etkinlik, birinci dönemde bir "ideal dil"le yapılmak istenirken, ikinci dönemde günlük dil içinde, kavramların "soyağacı" çıkarılarak, "aile benzerlikleri" gösterilerek yapılır. Tutum aynı, ancak "teknik farklıdır. Felsefe daima dil felsefesi olarak anlaşılır. Üçüncü olarak, her iki dönemde de metafizik, ilkece, felsefeden uzak tutulur. Son olarak mantıksal-matematik anlayışı, iki dönemde de esas bakımından aynı biçimde sürdürülmekle birlikte, *Tractatus*'ta matematik, mantığın bir yöntemi olarak görülmüşken, sonraki dönemde bu düşünceden vazgeçilmiştir (Soykan 1995:15-16).

Öte yandan, Wittgenstein'in ikinci dönem düşüncesi birinci dönem düşüncesine göre farklı alanlarda etki yapmıştır. Bunlardan biri bilim felsefesi iken diğeri postmodern düşünce ve özellikle Derrida ve Lyotard'dır.

Bilim felsefesi söz konusu olduğunda Kuhn'un paradigma kavramı ile Wittgenstein'in dil oyunları görüşü arasında bağlantı kurulabilir. Bu nedenle

Kuhn'da gördüğümüz bilimsel faaliyetlerin belirli kurallar çerçevesinde yapılması ile dil oyunlarının belirli kurallar bağlamında gerçekleşmesi arasında bir paralellik olduğu görülebilir.

Postmodern düşüncede ise dil oyunları görüşünün farklı şekillerde etkileri olduğu görülmektedir. Burada ele alınan iki düşünürden bir olan Derrida'da, herhangi bir büyük hakikatten ya da birlikten söz etmenin mümkün olmadığı söylenebilir. Sadece, -Wittgenstein'in ifade ettiği üzere- dil oyunlarına bağlı bir dile getiristen ve dilin her bir oyundaki kullanımından söz edilebilir. Dil bağlamında düşünülen deneyim, dilin her bir ilişkideki kullanımını ifade eder.

Öte yandan, Lyotard dil oyunları görüşünü küçük anlatıların çokluğunu ve birbirlerine indirgenemezliğini göstermek için kullanır. Dil oyunları arasında farklılıklar olduğunu belirten Lyotard, onların eşbiçimli olmadığını söyler (Lyotard 1990: 82-3). Bilim söz konusu olduğunda ise, bilimin kendi oyununu oynadığı ve diğer dil oyunlarını meşrulaştırmaya muktedir olmadığı ifade edilebilir (Lyotard 1990: 53). Böylece Lyotard, dil-oyunları düşüncesini modern söylemin altını oymak, onu yerinden etmek için kullanır. Dil-oyunları bağlamında bir anlatının başka bir anlatıya üstünlüğünden ya da bir üst anlatının olabilirliğinden söz etmek mümkün değildir.

Özet

Bu çalışmada, Wittgenstein'in ikinci dönem dil görüşü üzerinde durulmaktadır. Öncelikle anlam ve kullanım arasındaki ilişki ele alınacak ve daha sonra onun dil oyunları teorisi ortaya konacaktır. Ardından günlük/gündelik dil ve dilbilgisi bağlamında felsefeye dair düşünceleri incelenecektir. Son olarak, Wittgenstein'in dil oyunları görüşünün etkileri ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: *Anlam, dilbilgisi, dil-oyunu, günlük/gündelik dil, kullanım, postmodern.*

Abstract

The Language Notion of Later Wittgenstein and Its Influences

In this study, it is emphasized on language-view of the second period of Wittgenstein. First of all, the connection between meaning and use will be elaborated and then an explication upon his theory of language-games will be given. After, his ideas on philosophy is analysed within the context of his remarks on the everyday language and the grammar. The subject-matter of the conclusion will be influences of his notion of the language-games.

Key Words: *Meaning, grammar, language-game, everyday language, use, postmodern.*

KAYNAKLAR:

- ALTUĞ, Taylan (2001), *Dile Gelen Felsefe*, İstanbul: YKY.
- DEMİR, Ömer (2000), *Bilim Felsefesi*, Ankara: Vadi Yayınları.
- DERRİDA, Jacques (2002), *Writing and Difference*, Trans.: Alan Bass, London: Routledge.
- EDMONS, D.-EİDİNOW, J. (2004), *Wittgenstein'in Maşası*, Çev.: Aslı Biçen, İstanbul: YKY.
- KUHN, Thomas (1991), *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çev.: Nilüfer Kuyaş, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- LYOTARD, Jean-François (1990), *Postmodern Durum*, Çev.: Ahmet Çiğdem, İstanbul: Ara Yayıncılık.
- SOYKAN, Ö. Naci (1995), *Felsefe ve Dil*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- PEARS, David (1985), *Wittgenstein*, Çev.: Arda Denkel, İstanbul: Afa Yayınları.
- ÜLNER, F. Berna (1993), *J. F. Lyotard'da "Gerçeklik" Sorunu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- WİTTGENSTEİN, Ludwig (1995), "Kesinlik Üzerine", Çev.: Ö. Naci Soykan, *Felsefe ve Dil*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- WİTTGENSTEİN, Ludwig (1999), *Philosophical Investigations*, Trans.: G. E. M. Anscombe, Blackwell Publishers, Oxford UK-Malden, Massachusetts USA.
- WİTTGENSTEİN, Ludwig (2000), *Felsefi Soruşturmalar*, Çev. Deniz Kanıt, İstanbul: Küyerel Yayınları.